

Олександр В. Дорофєєв, Тамара М. Лозинська, Галина П. Пасемко
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ГАРМОНІЙНОСТІ В СТРАТЕГІЧНОМУ
УПРАВЛІННІ СУБ'ЄКТАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І
СТІЙКІСТЬ АГРАРНОГО РИНКУ

У статті запропоновано, що кількісним параметром оцінки стійкості аграрного ринку може служити гармонійна пропорція. Доведено доцільність застосування принципу гармонізації в стратегічному управлінні суб'єктами економічної діяльності. Визначено, що розрахунки фінансової стійкості аграрних підприємств і цінової структури аграрного ринку згідно принципу гармонійності об'єктивізують аналіз конкурентоспроможності підприємств і дозволяють приймати більш виважені рішення щодо їхньої цінової політики.

Ключові слова: принцип гармонійності, гармонійна пропорція, динамічна рівновага аграрного ринку, самоорганізація суб'єктів аграрного ринку, стратегічне управління.

Форм. 2. Табл. 3. Літ. 11.

Александр В. Дорофеев, Тамара Н. Лозинская, Галина П. Пасемко
ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПОВ ГАРМОНИЧНОСТИ В
СТРАТЕГИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ СУБЪЕКТАМ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И УСТОЙЧИВОСТЬ АГРАРНОГО РЫНКА

В статье предложено, что количественным параметром оценки устойчивости аграрного рынка может служить гармоничная пропорция. Доказана целесообразность применения принципа гармонизации в стратегическом управлении субъектами экономической деятельности. Определено, что расчеты финансовой устойчивости аграрных предприятий и ценовой структуры аграрного рынка согласно принципу гармоничности объективизируют анализ конкурентоспособности предприятий и позволяют принимать более взвешенные решения относительно их ценовой политики.

Ключевые слова: принцип гармоничности, гармоничная пропорция, динамическое равновесие аграрного рынка, самоорганизация субъектов аграрного рынка, стратегическое управление.

Oleksandr V. Dorofyeyev¹, Tamara M. Lozinska², Galina P. Pasemko³

**APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF HARMONY IN THE STRATEGIC
MANAGEMENT OF ECONOMIC OPERATORS AND STABILITY
AGRICULTURAL MARKET**

The article quantitative parameter estimation of stability of the agricultural markets may be harmonious proportion is proposed. The expediency of the principle of harmonization in the strategic management of economic entities is proved. Estimates the financial sustainability of agricultural enterprises and agricultural market price structure under the principle of harmony ob'yektyvizuyut analysis of the competitiveness of enterprises and can make better decisions about their pricing policies is determined.

Keywords: principle of harmony, harmonious proportion, dynamic equilibrium of the agricultural market, self-organization of the agricultural market, strategic management.

Постановка проблеми. Якщо протягом XIX-XX століть однією із важливих проблем економіки, що привертала увагу багатьох учених, виступала проблема економічного зростання, то з кінця XX століття актуальності набувають питання стійкості, збалансованості, стабільності як економіки в цілому, так і окремих товарних ринків. Встановлення ключової проблеми економіки стає більш полемічним, а визначення смислів таких термінів, за допомогою яких намагаються ідентифікувати стан економіки, найбільш бажаний для сучасного суспільства і майбутніх поколінь, здійснюється в досить широкому вербальному діапазоні.

¹ Poltava State Agrarian Academy, Ukraine

² Poltava State Agrarian Academy, Ukraine

³ Kharkiv National Agrarian University, Ukraine

Примітним у цьому відношенні є те, що спостерігається переосмислення економічних можливостей суспільства і навіть формування певного песимізму щодо ресурсної спроможності господарських систем забезпечити постійність кількісного та якісного росту стосовно задоволення потреб населення.

Проблеми стійкості економічних систем (їхньої здатності тривалий час перебувати в динамічній рівновазі) актуалізуються, коли стає зрозуміло, «... що в сучасних умовах розвитку світового співтовариства відбувається деградація природних систем життєзабезпечення, збільшується диференціація не лише між бідними й багатими країнами, але і в середині їх» [1, с. 8] (тут і далі переклад з російської – О. В. Дорофєєв, Т. М. Лозинська, Г. П. Пасемко).

Ця загальна проблема розбивається на безліч питань методологічного та прикладного характеру, зокрема тих, що стосуються трансформації управління (принципів, методів, механізмів тощо) згідно новітніх парадигм і концепцій, наприклад, концепції гармонійного управління.

Аналіз останніх публікацій. Концепція гармонійного управління в економічних системах є доволі новою як з точки зору формування відповідної методології, так і з позиції її прикладного застосування. Але вона викликає підвищений науковий інтерес, оскільки дозволяє мати алгоритм обґрунтування й прийняття управлінських рішень, користуючись масивами даних, нестійких у часі (величинами цін, урожайності, продуктивності, доходів тощо). Найбільш відомими дослідниками гармонізації кількісних параметрів економічних процесів є О. Іванус [2], І. Крючкова [11], І. Прангішвілі [3], Е. Сороко [4] та деякі інші. Однак для напрацювання набору стандартних рішень щодо параметрів виробничої та ринкової діяльності суб'єктів господарювання потрібні більш масштабні дослідження в різних галузях економіки. Нами, наприклад, не знайдено жодної публікації в Україні (окрім авторських робіт), яка б стосувалася проблем гармонізації управління в сільському господарстві.

Метою дослідження є обґрунтування доцільності застосування принципу гармонійності в стратегічному управлінні суб'єктами економічної діяльності з метою забезпечення стійкості аграрного ринку.

Основні результати дослідження. Пояснимо, що принцип гармонійності ідентифікується як основоположне правило побудови (трансформації) складних систем, згідно якого у співвідношенні частин цілого зберігається гармонійна пропорція [2; 3; 4]. Зміст гармонійної пропорції як кількісної міри гармонійності будь-яких систем полягає в такому: ціле можна подати у вигляді суми двох нерівних частин (0,62 і 0,38), співвідношення між якими вважається гармонійним.

Ідея гармонійності не є новою, але вона отримала додатковий поштовх до розвитку у зв'язку із розробленням у середині ХХ сторіччя теорії систем і виявленням проблеми збереження їхньої стійкості. Наростання мінливості та невизначеності майбутніх умов функціонування системи актуалізували пошук методів оцінки її стану та обґрунтування параметрів стійкості.

Якщо розглядати, наприклад, систему аграрної економіки з точки зору мінливості кількісних оцінок її складових і невизначеності майбутніх станів, то слід зауважити, що такі елементи як обсяги виробництва окремих видів продукції, ціни на них, вартість виробництва, кількість об'єктів господарювання з боку пропозиції тощо досить важко спрогнозувати з достатньою точністю через те, що стан аграрного ринку суттєво детермінований природно-кліматичним чинником та умовами конкуренції.

Парадоксально, але в конкурентному середовищі свобода аграрних суб'єктів господарювання щодо прийняття управлінських рішень є ще більш обмеженою, ніж у доринковій економіці. Якщо в натуральному господарстві рішення власника приймалися лише з огляду на природний чинник, то в ринковому, перш за все, зверталася увага на ціни, що й визначало структуру виробництва, витрати й доходи виробника.

Не даремно ризикованість визнається чи не найголовнішою особливістю підприємництва взагалі, а тим більше, пов'язаного із виробництвом сільськогосподарської продукції. А. Семиглазов і В. Семиглазов зазначають: «Для успішності бізнесу є неприйнятною позиція особи, що приймає рішення,

як надто обережна (можна випустити вигідний шанс), так і позиція нерозсудливого оптиміста (можна понести великі збитки)» [5, с. 164].

Порівняно вища ризикованість ведення аграрного бізнесу обумовлює й порівняно складнішу проблему забезпечення їхньої фінансової стійкості. Слід зазначити, що існуючі в силу специфіки сільськогосподарського виробництва, технологічні й господарські часові розриви (лаги), які змушують власників бізнесу вдаватися до фінансових запозичень, лише посилюють залежність суб'єктів господарювання від зовнішніх джерел фінансування. Для невеликих сільськогосподарських підприємств сімейного типу або ферм з незначною і непостійною кількістю найманих працівників нестача обігових коштів взагалі є постійним спонукальним чинником щодо залучення кредитних ресурсів на різні терміни. Фінансова стійкість аграрних підприємств, таким чином, стає все помітнішою детермінантою прийняття управлінських рішень. Важливо забезпечити гармонійність окремих індикаторів фінансової стійкості аграрного підприємства, які досить часто розраховуються як співвідношення окремих частин цілого. Зокрема, коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів, який характеризує структуру фінансових ресурсів підприємства ($K_{\text{ФС}}$), розраховується як відношення суми позикових коштів до суми власного капіталу. Тобто, цей показник відображає співвідношення між окремими частинами загального капіталу, що є у даний момент у розпорядженні підприємства. Виникає питання: якими повинні бути нормативні (індикативні) значення цих показників?

Іншими словами, які параметри співвідношення частин цілого забезпечують підприємству найвищий ступінь виживаємості або збереження платоспроможності й можливості ведення господарської діяльності протягом тривалого періоду? На наш погляд, наведені в методичних матеріалах [6; 7] рекомендовані значення відповідних показників не спираються на надійну аргументаційну основу, хоча й спостерігаються наміри експериментальним шляхом знайти оптимальне значення деяких показників, виходячи з критерію платоспроможності. Так, у одному випадку вказується, що максимальне

значення коефіцієнту співвідношення позикових і власних коштів не повинно перевищувати значення 1,0 [6], в іншому, що його значення повинно бути меншим за 0,5 [7].

За першого підходу передбачається, що сума позикових коштів може дорівнювати власному капіталу, але не перевищувати його, за другого – нормована сума позикових коштів має бути вдвічі меншою, ніж власний капітал. Таким чином, маємо суттєві розбіжності у поглядах на нормування деяких показників фінансової стійкості. Аналіз найбільш вживаних коефіцієнтів фінансової стійкості свідчить, що значна частина їх нормованих значень становить 0,5 (більше або не більше цього значення). Такі кількісні параметри відповідних коефіцієнтів свідчать про припущення, що оптимальний (гармонійний) стан фінансової стійкості підприємства може досягатися при розподілі певного цілого приблизно на дві рівні частини. У всякому разі, коли ми маємо нормоване значення $>0,5$ (наприклад, коефіцієнт автономії), то фактичні значення на рівні 0,51 і вище дають впевненість керівникам у тому, що фінансовий стан підприємства є цілком прийнятним.

Однак дослідники у сфері гармонійного управління стверджують, що ділення цілого на дві рівні частини – це нестійкий стан цілого, а в більшості випадків хаос і невизначеність [8]. Гармонійним за їх спостереженнями є ділення цілого на дві нерівні частини – 0,618 і 0,382. Гармонійністю відзначається також послідовність Фібоначчі (1, 1, 2, 3, 5, 8 ...) та її інтерпретації, наприклад – $0,618$; $0,618^2$; $0,618^3$ або: $0,618$; $0,382$; $0,236$; $0,146$ і т.д.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що оптимальні значення коефіцієнтів фінансової стійкості мають бути близькими до параметрів гармонійності. Так, доцільно, щоб уже згадуваний коефіцієнт автономії був не меншим за 0,618, а відношення оборотних активів до всіх активів – перевищувало 0,382.

З метою об'єктивізації аналізу фінансової стійкості підприємств порівняємо коефіцієнт фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Полтавського району Полтавської області з пропорціями Фібоначчі (табл. 1).

Таблиця 1. Середні та гармонійні значення коефіцієнтів фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств* Полтавського району Полтавської області, 2000-2013 рр.**

Показники	Роки						В середньому 2000-2013 рр.	Пропорції Фібоначчі	Різниця, %
	2000	2005	2010	2011	2012	2013			
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів ($K_{ЕК}$)	0,031	-0,028	0,082	0,140	0,015	0,131	0,052	0,056	-7,1
Коефіцієнт автономії (K_A)	0,800	0,731	0,713	0,694	0,692	0,584	0,723	0,618	14,1
Коефіцієнт відношення оборотних активів до всього активів ($K_{ВОА}$)	0,803	0,426	0,438	0,480	0,537	0,552	0,427	0,382	19,1
Коефіцієнт структури фінансових ресурсів (K_{CF})	0,533	0,549	0,389	0,870	0,968	0,290	0,623	0,618	0,8
Коефіцієнт маневреності (K_M)	1,226	0,674	0,579	0,966	0,876	0,120	0,744	0,618	16,9
Коефіцієнт використання фінансових ресурсів ($K_{ФР}$)	0,013	-0,001	0,041	0,076	0,074	-0,049	0,031	0,035	13,0

** розроблено авторами.

Серед розрахованих в середньому за чотирнадцять років коефіцієнтів фінансової стійкості спостерігається помітне перевищення значень коефіцієнтів автономії, відношення оборотних активів до всіх активів і маневреності над пропорціями Фібоначчі.

Значення коефіцієнту автономії (K_A), який розраховується як відношення власних коштів до валюти балансу, що на 14,6 % перевищує пропорції

* Розрахунки були зроблені по сільськогосподарських підприємствах, які надавали звітність до Державної служби статистики України

Фібоначчі свідчить про розумну поміркованість керівників і власників сільськогосподарських підприємств Полтавського району щодо формування активів господарств із залученням позикових коштів. Залежність підприємств від зовнішнього фінансування є некритичною. Водночас відхилення середнього значення коефіцієнта автономії від параметру гармонійності у бік його збільшення може свідчити також про обережність у прийнятті рішень щодо техніко-технологічного оновлення, яке завжди потребує додаткових капіталовкладень, що можуть надходити як за рахунок інвестицій, так і за рахунок залучення кредитних ресурсів. Зниження коефіцієнта автономії у 2013 р. обумовлене розвитком загальнооекономічних негативних тенденцій – подорожчанням ресурсів, знеціненням національної валюти, скороченням попиту на внутрішньому ринку, погіршенням доступу на зовнішні ринки. Погіршення умов доступу на зовнішні ринки спостерігалось і протягом 2014-2015 рр., чому зокрема сприяло квотування експорту сільськогосподарської сировини на Європейський ринок та запровадження політики взаємного ембарго з боку урядів України та Російської Федерації.

В силу ряду причин, до аналізу яких ми не вдаємося у даній статті, у 2015 р. ціна на зерно пшениці на світовому ринку знизилася на 24 % проти попереднього року [9]. Саме різновекторність зміни цін на ресурси (вони швидко зростали) і вироблену сільськогосподарську сировину (знижувалися на зовнішніх ринках і помірно зростали на внутрішньому) обумовили зниження коефіцієнта автономії сільськогосподарських підприємств, що свідчить про збільшення частки запозичень, залучених для формування їх капіталу, переважно оборотного.

Якщо розглядати інші коефіцієнти фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств Полтавського району Полтавської області з точки зору дотримання гармонійності в управлінні фінансами, можна сказати таке.

Значення коефіцієнту структури фінансових ресурсів дуже близьке до параметру «золотого перерізу», тобто протягом тривалого періоду

(2000-2013 рр.) співвідношення позикових і власних коштів було максимально наближене до оптимального.

Коефіцієнт відношення оборотних активів до всього активів і коефіцієнт маневреності вказують на специфіку ведення сільськогосподарського виробництва в Полтавському районі, яка виражається в тому, що переважна частина фінансових ресурсів витрачається на формування оборотних активів і більшою мірою за рахунок власних коштів. Прогнозно, в умовах стагнації ринків і досить високого рівня інфляції (46 % у 2015 р.) спостерігатиметься подальше зниження обсягів вкладень в основний капітал, а отже і зростання коефіцієнта відношення оборотних активів до всього активів.

Не зважаючи на те, що коефіцієнт ефективності використання власних коштів ($K_{ЕК}$) і використання фінансових ресурсів ($K_{ФР}$) є досить низькими і не характеризуються гармонійністю, їх додатні значення свідчать про окупність фінансових вкладень. Низька норма віддачі сільськогосподарських підприємств порівняно з промисловими чи торговельними є їхньою характерною рисою, обумовленою низкою об'єктивних чинників. Цей фактор має суттєвий вплив на формування аграрної політики в переважній більшості країн світу, уряди яких здійснюють бюджетну підтримку галузі.

Можна припустити, що гармонійність коефіцієнтів фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств, яка свідчить про їх конкурентоспроможність створює позитивний вплив на весь аграрний ринок. Перш за все, це проявляється в його ціновій гармонізації. Тобто розкид цін в діапазоні від мінімальної до максимальної по окремих видах продукції здійснюється із збереженням пропорції гармонійності у співвідношенні між мінімальною та максимальною ціною.

Аналіз цін реалізації основних видів сільськогосподарської продукції підприємствами Полтавського району Полтавської області у 2013-2014 рр. і розраховані на цій основі коефіцієнти гармонійності свідчать про певне поліпшення стійкості аграрного ринку за цей період, хоча деякі його товарні сегменти перебувають у нестійкому стані.

У табл. 2 наведено узагальнені розрахунки цінової гармонійності окремих сегментів аграрного ринку зазначеного вище регіону за 2013 р. Із використанням методологічних доповнень, запропонованих Л. Сергєєвою [10], а саме введення величин $\text{Ц}_{\text{теор}}^{\min}$ і $\text{Ц}_{\text{теор}}^{\max}$ для виявлення відхилень цінових значень реального ринку від гармонійного. Розрахунок вказаних величин здійснюється таким чином:

$$\text{Ц}_{\text{теор}}^{\min} = \frac{\text{Ц}_{\text{сер.}}}{(1+0,38)} = 0,72\text{Ц}_{\text{сер.}} \quad (1)$$

де $\text{Ц}_{\text{сер.}}$ – середнє значення фактичного цінового ряду;

$$\text{Ц}_{\text{теор}}^{\max} = \frac{\text{Ц}_{\text{сер.}}}{(1-0,38^2)} = 1,17\text{Ц}_{\text{сер.}}^* \quad (2) [10, \text{с. 168}]$$

Таблиця 2. Результати розрахунку фактичних і теоретичних параметрів гармонійності аграрного ринку Полтавського району Полтавської області, 2013 р.**

Показники	Види продукції									Середнє
	Пшениця озима	Кукурудза на зерно	Ячміль ярий	Соняшник	Соя	Молоко	Яйця курячі за 1000 шт	Продукція вирощування		
								ВРХ	Свині	
C_{min} , грн	107,00	58,71	112,37	188,18	281,48	322,53	674,64	628,56	1174,07	Середнє
C_{max} , грн	186,45	162,86	162,87	725,2	407,29	400,00	784,03	2161,23	1755,66	
$C_{сер.}$, грн	136,43	94,57	142,00	327,37	333,86	340,59	729,34	1159,59	1461,54	
$C_{теор}^{min}$, грн	98,23	68,09	102,24	235,71	240,38	245,23	525,12	834,91	1052,31	
$C_{теор}^{max}$, грн	159,62	110,65	166,14	383,02	390,62	398,49	853,33	1356,72	1710,00	
$\frac{C_{min}}{C_{max}}$	0,57	0,36	0,69	0,26	0,69	0,81	0,86	0,29	0,67	0,58

** розраховано авторами.

Як бачимо, на деяких товарних ринках цінові співвідношення наближені до гармонійних (пшениця озима, ячмінь ярий, соя, продукція вирощування свинарства). Ринки відповідної продукції відрізняються стійкою конкурентною рівновагою і є стабільними з точки зору співвідношення попиту та пропозиції.

* У розрахунках Л. Сергєєвої допущена арифметична помилка: у автора $\text{Ц}_{\text{теор}}^{\max} = 1,13\text{Ц}_{\text{сер.}}$. Унаслідок цього співвідношення між $\text{Ц}_{\text{теор}}^{\min}$: $\text{Ц}_{\text{теор}}^{\max}$ не є гармонійним.

При прийнятті управлінських рішень слід мати на увазі, що додаткові вкладення в маркетинг будуть неефективними, оскільки за їх допомогою не вдасться досягти суттєвого зростання продажу.

Параметри співвідношення мінімальних і максимальних цін на ринку молока і яєць дуже схожі, проте вони мають різну природу походження. На ринку молока зменшення діапазону розкиду цін обумовлено контролем над цінами з боку переробників-олігопсонистів, на ринку яєць – його монополізацією (у 2013 р. виробництво і пропозицію яєць здійснювало всього два підприємства). Різниця в цінах на молоко більшою мірою зумовлена якістю продукції, ніж результатами торгу між продавцем і покупцем. На таких ринках більш помітною має бути присутність держави (законодавча і податкова), яка унеможливить повне переміщення контролю над цінами до підприємств-монопсонистів або монополістів.

Найбільш негармонійними є відносини на ринку кукурудзи на зерно, соняшнику та продукції вирощування ВРХ. Перші два види продукції є стратегічно важливими з точки зору їх експортного потенціалу і саме ця обставина є причиною великого розриву в цінах. Більш потужні підприємства-експортери скуповують відповідну продукцію в момент очищення ринку за найнижчими цінами, а потім перепродують за цінами світового ринку.

Ринок продукції вирощування ВРХ через високу вартість виробництва, низьку платоспроможність, технологічну відсталість взагалі відрізняється непередбачуваністю. Час від часу виробники вдаються до різкого скорочення поголів'я, обумовленого розповсюдженням епізоотій або погіршенням ринкової кон'юнктури. Пропозиція такої продукції може здійснюватися за демпінговими цінами (рис. 1).

У 2014 р. аграрний ринок Полтавського району Полтавської області спираючись на потенціал самоорганізації і реагуючи на зовнішні подразники, демонструє більш гармонійну цінову структуру. Так, середнє значення $C_{\min}/C_{\max}$ по усіх товарних сегментах у 2014 р. становило 0,61, що, по-перше, дуже близько до гармонійної пропорції (0,618), а, по-друге, свідчить про раціоналізацію відносин на ринку (табл. 3).

Рис. 1. Фактичні та розрахункові ціни (встановлені за гармонійною пропорцією) на ринку продукції вирощування ВРХ Полтавського району Полтавської області, 2013 р., грн/ц, побудовано авторами за ідеєю Л. Сергєєвої [10]

По більшості видів продукції спостерігається скорочення цінових розривів, викликане рядом причин: падінням світових цін на аграрну сировину (ціни зовнішнього і внутрішнього ринків зближуються); зменшенням впливу торгів на ціни у світлі прогнозованої перспективи їх підвищень; врахуванням від'ємної динаміки платоспроможності, що, з одного боку, загальмувало ріст максимальних цін, а з другого, вплинуло на підвищення мінімальних цін.

Таблиця 3. Результати розрахунку фактичних і теоретичних параметрів гармонійності аграрного ринку Полтавського району Полтавської області, 2014 р.*

Показники	Види продукції									Середнє
	Пшениця озима	Кукурудза на зерно	Ячміль ярий	Соняшник	Соя	Молоко	Яйця курячі за 1000 шт	Продукція вирощування		
								ВРХ	Свині	
Ц_{min} , грн	108,25	112,2	135,29	290,13	372,9	324,16	709,30	818,85	1316,92	
Ц_{max} , грн	233,49	284,92	177,48	690,05	479,33	450,00	1109,82	1574,47	1758,05	
$\text{Ц}_{\text{СЕР.}}$, грн	162,97	152,57	193,83	347,74	601,94	362,82	909,58	1270,39	1520,64	
$\text{Ц}_{\text{теор.}}^{min}$, грн	117,34	109,85	139,56	250,37	433,40	261,23	654,88	914,68	1094,86	
$\text{Ц}_{\text{теор.}}^{max}$, грн	190,67	178,51	226,78	406,85	704,27	424,50	1064,18	1779,15	1064,18	
$\frac{\text{Ц}_{min}}{\text{Ц}_{max}}$	0,46	0,39	0,76	0,42	0,78	0,72	0,64	0,52	0,75	0,61

* розраховано авторами.

Якщо порівнювати дані табл. 2 і табл. 3, то можна помітити, що протягом досліджуваного періоду майже на усіх товарних ринках відбулося підвищення C_{min} , C_{max} і $C_{сер}$. У результаті колективних дій учасників ринку значення цін сформувалися в іншому діапазоні, однак співвідношення між ними стали більш гармонійними. За спостереженнями О. Івануса, перехід від одного стійкого діапазону цін до іншого при збереженні гармонійної пропорції відбувається під дією суб'єктивних розумових процесів керівників підприємств-конкурентів, які керуються мінімумом достовірної (істинної) інформації про майбутнє [2, с. 110-111].

Проте, маючи в арсеналі лише такий мінімум інформації як значення мінімальних і максимальних цін, керівникам підприємств можна більш виважено підійти до прийняття рішень, керуючись принципом гармонізації.

Висновки. Отже, успішність функціонування системи аграрного ринку пов'язана із його здатністю тривалий час перебувати у стані динамічної рівноваги та наявним потенціалом самоорганізації суб'єктів аграрного ринку. Доступні результати попередньо здійснених досліджень свідчать, що кількісним параметром оцінки стійкості аграрного ринку може служити гармонійна пропорція. Авторська верифікація висунутих припущень дозволяє стверджувати про доцільність застосування принципу гармонізації в стратегічному управлінні аграрними підприємствами. Розрахунки фінансової стійкості аграрних підприємств і цінової структури аграрного ринку Полтавського району Полтавської області згідно принципу гармонійності об'єктивізують аналіз конкурентоспроможності підприємств і дозволяють приймати більш виважені рішення щодо їхньої цінової політики.

1. Третьякова Л. А. Проблемы обеспечения экономической устойчивости аграрного сектора экономики / Л. А. Третьякова // Образование, наука и производство. – 2012. – № 2. – С. 8-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sci-education.ru>

2. Иванус А. И. Гармоничное управление инновационной экономикой в условиях неопределенности / А. И. Иванус. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 208 с.

3. Прангишвили И. В. Системная закономерность золотого сечения, системная устойчивость и гармония / И. В. Прангишвили, А. И. Иванус // Проблемы управления. – 2004. – № 2. – С. 2-8.
4. Сороко Э. М. Структурная гармония систем / Э. М. Сороко; под ред. Е. М. Бабосова. – Минск: Наука и техника, 1984. – 268 с.
5. Семиглазов А. М. К вопросу использования «золотого сечения» в экономико-управленческих задачах / А. М. Семиглазов, В. А. Семиглазов // Доклады ТУСУРа. Часть 1. – 2009. – № 1 (19). – С. 162-167.
6. Показники фінансової стійкості. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fin-admin.com/faqvu.php?id=4>.
7. Аналіз фінансової стійкості підприємства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pidruchniki.com/16011013/ekonomika/analiz>.
8. Кузьмин Б. И. «Золотое сечение» поможет внести гармонию в бесконечный хаос/ Б. И. Кузьмин // Смена, 25 января 1995 г. – С. 6.
9. Павленко О. Україна на зовнішніх аграрних ринках. Як компенсувати втрату ринку РФ / О. Павленко // Європейська правда, 23 вересня 2015 р.
10. Сергеева Л. Н. Моделирование ценовой структуры неоднородных рынков / Л. Н. Сергеева // Бізнес Інформ. – 2011. – № 4. – С. 168-173.11.
11. Крючкова І. В. Макроструктурні фактори розвитку економіки України та Закон золотого перерізу / І. В. Крючкова // Економіст. – 2005. – № 9. – С. 26-30.